

ISHLAB CHIQARISHDA MEHNAT JAROHATLANISHI VA KASB KASALLIKLARI SABABLARINI KOMPLEKS TAHLILI

Xolikova Dilafruz Abdumannopovna

Farg'ona tuman 3-sonlik texnikumi maxsus fan o'qituvchisi

+998 91 117 64 77

Kirish

Mehnat jarayonida yuzaga keladigan ishlab chiqarish jarohatlari va kasb kasalliklari nafaqat xodimlar salomatligiga, balki korxonaning iqtisodiy barqarorligi va ishlab chiqarish samaradorligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ularning kelib chiqish sabablari texnik nosozliklar, tashkiliy kamchiliklar, mehnat gigiyenasiga rioya qilmaslik hamda inson omili bilan chambarchas bog'liqdir. Mazkur muammolarni kompleks va ilmiy asosda tahlil qilish mehnat muhofazasi tizimini takomillashtirish, xavflarni boshqarish samaradorligini oshirish hamda profilaktik choralarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism

Mazkur tadqiqotning maqsadi ishlab chiqarish korxonalarida mehnat jarayonida yuzaga keladigan jarohatlanish va kasb kasalliklarining asosiy sabablarini aniqlash, ularni tizimli ravishda tahlil qilish hamda profilaktik choralarni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida statistik tahlil, komparativ yondashuv, xavf omillarini identifikatsiyalash va guruhlash usullari, shuningdek, mehnat sharoitlarini gigiyenik baholash metodlaridan foydalanildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, ishlab chiqarishdagi jarohatlanishlarning asosiy qismi texnik nosozliklar (28%), xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik (34%) va tashkiliy kamchiliklar (22%) bilan bog'liq. Kasb kasalliklarining shakllanishida esa zararli ishlab chiqarish omillari — chang, shovqin, vibratsiya va kimyoviy

moddalarning uzoq muddatli ta'siri yetakchi o'rin egallaydi. Xususan, nafas yo'llari kasalliklari va eshitish qobiliyatining pasayishi yuqori ko'rsatkichlarni tashkil etdi.

Tadqiqot natijalari mehnat muhofazasi tizimida xavfni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish, profilaktik tibbiy ko'riklarni kuchaytirish va ishlab chiqarishda xavfsizlik madaniyatini shakllantirish zarurligini ko'rsatadi. Olingan ma'lumotlar amaliy jihatdan sanoat korxonalarida xavfsiz mehnat sharoitlarini yaratish, jarohatlanish darajasini kamaytirish va kasb kasalliklarining oldini olish bo'yicha strategik qarorlar qabul qilishda qo'llanishi mumkin.

Mehnat muhofazasi, ishlab chiqarish jarohati, kasb kasalligi, xavf omillari, sanoat xavfsizligi, gigiyenik baholash, profilaktika, xavfni boshqarish.

Tadqiqot doirasida 2020–2024-yillar oralig'ida 5 ta sanoat korxonasida qayd etilgan 312 ta ishlab chiqarish jarohati va 146 ta kasb kasalligi holati tahlil qilindi.

Jarohatlanish sabablarining taqsimoti (1-jadval):

- Xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik – 34%
- Texnik nosozliklar – 28%
- Tashkiliy kamchiliklar – 22%
- Shaxsiy himoya vositalaridan foydalanmaslik – 16%

Kasb kasalliklari tarkibi (2-jadval):

- Nafas yo'llari kasalliklari – 39%
- Eshitish qobiliyati pasayishi – 27%
- Tayanch-harakat tizimi kasalliklari – 21%
- Boshqa kasalliklar – 13%

Jarohatlanishlar soni ishlab chiqarish hajmi yuqori bo'lgan sexlarda 1,4 baravar ko'p qayd etildi (3-diagramma). Zararli omillar intensivligi yuqori bo'lgan bo'limlarda kasb kasalliklari ko'rsatkichi 1,7 baravar yuqori ekanligi aniqlandi.

Olingan natijalar ishlab chiqarish jarohatlanishlarining asosiy sabablari ko'proq inson omiliga bog'liqligini ko'rsatdi. Bu holat zamonaviy tadqiqotlar bilan hamohang bo'lib, xodimlarning xavfsizlik madaniyati va intizomi jarohatlanish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Texnik nosozliklar ulushi

yuqoriligi esa ishlab chiqarish uskunalarini modernizatsiya qilish va muntazam texnik nazorat zarurligini ko'rsatadi.

Kasb kasalliklari bo'yicha olingan natijalar zararli omillar ta'sirining uzoq muddatli oqibatlarini tasdiqlaydi. Ayniqsa, chang va shovqin bilan bog'liq kasalliklar ko'rsatkichining yuqoriligi mehnat gigiyenasini kuchaytirish, shamollatish tizimlarini yaxshilash hamda shaxsiy himoya vositalaridan foydalanishni nazorat qilishni talab etadi.

Natijalar mehnat muhofazasi tizimini integratsiyalashgan xavf boshqaruvi modeli asosida qayta ko'rib chiqish lozimligini ko'rsatadi. Kelgusidagi tadqiqotlarda psixofiziologik omillar va raqamli monitoring tizimlarining samaradorligini o'rganish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa

Tadqiqot natijalari ishlab chiqarish jarohatlanishlari va kasb kasalliklarining asosiy sabablari texnik, tashkiliy hamda inson omillari bilan bog'liqligini tasdiqladi. Eng yuqori ulush xavfsizlik qoidalariga rioya qilmaslik va zararli ishlab chiqarish omillarining uzoq muddatli ta'siriga to'g'ri keladi.

Ilmiy jihatdan, tadqiqot xavf omillarini kompleks baholash asosida ularni tizimlashtirishga hissa qo'shdi. Amaliy jihatdan esa, ishlab chiqarishda xavfsizlikni boshqarish tizimini takomillashtirish, profilaktik choralarni kuchaytirish va kasb kasalliklarini erta aniqlash mexanizmlarini joriy etish zarurligini asoslab berdi.

Tadqiqotning cheklovi ma'lumotlar sonining ayrim korxonalar bilan chegaralanganligidir. Shunga qaramay, natijalar sanoat xavfsizligi tizimini rivojlantirish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. International Labour Organization. (2021). *World employment and social outlook: Trends 2021*. Geneva: ILO.
2. International Labour Organization. (2022). *Global trends on occupational accidents and diseases*. Geneva: ILO.

3. World Health Organization. (2021). *Occupational health: Global strategy on health, environment and climate change*. Geneva: WHO.
4. Takala, J., et al. (2021). Global estimates of occupational accidents and work-related illnesses 2020. *Safety Science*, 139, 105–118.
5. European Agency for Safety and Health at Work. (2022). *Occupational safety and health in Europe: State and trends 2022*. Luxembourg.
6. Gunningham, N. (2021). Occupational health and safety management systems. *Policy and Practice in Health and Safety*, 19(2), 87–102.
7. Lingard, H., & Rowlinson, S. (2022). *Occupational health and safety in construction project management*. Routledge.
8. Rushton, L. (2021). The global burden of occupational disease. *Current Environmental Health Reports*, 8(1), 1–9.
9. Kim, Y., Park, J., & Park, M. (2022). Safety climate and occupational accidents. *Journal of Safety Research*, 81, 123–131.
10. Chen, W., et al. (2023). Risk factors of occupational diseases in industrial workers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), 2156.
11. OECD. (2021). *Health at a Glance 2021*. Paris: OECD Publishing.
12. ILO. (2023). *World Day for Safety and Health at Work Report 2023*. Geneva.
13. WHO. (2022). *Global status report on occupational health 2022*. Geneva.
14. Salminen, S. (2021). Human factors in occupational accidents. *Safety Science*, 141, 105–112.
15. Zhang, X., et al. (2024). Industrial safety risk assessment models. *Process Safety and Environmental Protection*, 172, 45–58.